

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY

AUG 15 1951

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nas

jezik

НАШ ЈЕЗИК

nov. ser.

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 3-4

БЕОГРАД
1950

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: Језичка критика	71
2. М. Стевановић: О неким питањима савременог књижевног језика	76
3. С. Машић: Порекло неких личних имена наших	94
4. Ј. Вуковић: Поводом језичких објашњења уз другу књигу Вукових песама	98
5. П. Ивић: Још један пример са <i>и</i> на месту старог <i>јаШа</i> у нашем књижевном језику екавског наречја	117
6. С. Машић: „Која смрт храни, другој не да“	125
7. Из живота речи: Мозољ, мосур, мрсољ и сл.	127
8. Терминологије и терминолошка питања: „Смрека — крека — боровица“ и „смрча — оморика — смрека“	140
9. Језичке поуке	148

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радослав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД, 1950

О НЕКИМ ПИТАЊИМА САВРЕМЕНОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Сасвим је природно да један часопис који се бави одређеним проблемима пропраћа расправљање таквих и сличних проблема у другим сродним часописима. И разумљиво је што се Ј. Вуковић, у *Питањима савременог књижевног језика* (у 2-ој свесци I књ., стр. 274—289), осврнуо на први двоброј нове серије Нашег језика. Ништа није необично и ако В. на поједина питања гледа нешто друкчије него овај или онај други сарадник овог часописа, мада он у подужем своме осврту на прву свеску нашега часописа и није показао да се у битноме много разликује од писаца оних чланака на којима се задржава. Али у своме приказу неких од тих чланака Вуковић налази да би објашњење извесних појава у нашем књижевном језику требало тражити и у неким другим чиниоцима, и да би другим путевима ваљало ићи к истим, и по његову мишљењу, тачним закључцима до којих се дошло у чланцима о којима говори. Посреди је, значи, неслагање у начелним питањима. Да бисмо их расpravили, ја сам сматрао да је потребно осврнути се, прво, на Вуковићев приказ мога чланка *Двојство облика посесивних придева и заменица на -ов и -ин*. Ово је утолико потребније што се по извесним закључцима у томе приказу добија утисак управо супротан ономе што се у самоме чланку износи. Најпре ћу се задржати баш на тим закључцима.

Свој чланак *Двојство облика*... ја сам и написао зато да на једном конкретном случају покажем како се наша граматика у томе готово усамљеном случају одвојила од принципа на које ју је поставио њен творац — Вук Ст. Караџић (а и овде ћу поновити оно што сам већ тамо истакао — сам Вук

је био први који се огрешио о тај принцип). Иако се придевске и заменичке речи на *-ов* и *-ин* у зависним падежима неупоредиво чешће употребљавају с наставцима заменичко-придевске промене, на несразмерно већем простору пружања нашег језика и код много већег броја писаца, — наши граматичари су као правилне прописивали само њихове облике именичке промене. А то је управо противу принципа који је код нас сам Вук, још 1821 год., изнео у своје полемичком спису *Неколико ријечи мојим овогодишњим рецензентима*, у коме је казао да задатак граматике није да одређује „какав би требало језик да буде“, већ да утврђује стварно стање појединих појава у језику, па да тек на основу онога што у њему постоји прописује норму књижевног језика. У име тога принципа, у наведеном чланку о двојству облика, присвојних придева и заменица изнето је неслатрање с настојањем граматичара да се ограничи књижевна употреба ових облика, који су широко распрострањени и у говорима народним и код књижевника, а који су и лингвистички оправдани. На примерима из већег броја наших писаца, књижевника и научника, тамо је дато образложење њихове употребе у књижевном језику. Затим је истакнуто да су настојања граматичара овде остала и сасвим бесплодна. То значи да ће тамо где прописи граматике нису у складу са распрострањеношћу употребе неког облика у говорима народним — утицај „мртвих граматичких правила“ на књижевнике, свакако, бити слабији од утицаја живог народног говора. Ово потврђује пример преовлађивања облика присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин* с наставцима заменичко-придевске промене над облицима истих ових речи с именичком променом. Између Вуковићева и мога гледишта у овоме питању нема разлике. А не слажемо се, пре свега, у томе што В. сматра да посебно у чувању облика именске промене код присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин* „школи и граматичари и њену утицају морало би се дати мање места“ него што му је дато у моме чланку о двојству облика.

Вуковић прихвата мишљење да се утицајем ова два чиниоца још може објашњавати чешћа употреба именских облика заменичко-придевских речи на *-ов* и *-ин* у језику граматичара и језичких стручњака, али не и у језику књижевника. Још

кад је реч о књижевницима из крајева где је у народном језику претежнија употреба ових речи с облицима заменичко-придевске промене, а у њиховим делима се оне употребљавају искључиво с именичким наставцима, — конкретно у случају Лазе Лазаревића, Вуковић такође допушта да је на овог „дисциплинованог“ писца могла деловати граматика. Али се и овде пита није ли то код њега више „посреди непосредни утицај Вукова приповедања“. Међутим сем у „опћенитој правилности“ облика и простоти излагања (која је опет на свој начин карактеристична код сваког од ова два наша књижевника) и нема друге сличности између Вукова и Лазаревићева начина приповедања. А посебно у овоме питању — у већини Вукових дела наилазимо на напоредну употребу једних и других облика присвојних придева и заменица, иако их је он у неким прозним делима (у ова иду и његови историски списи издати у Вуковој књизи I) доследно употребљавао онако како је у својој граматици казао да је правилно, тј. с наставцима именичке промене. У народним приповеткама (Вуковић вероватно на њих мисли кад говори о Вукову приповедању), које је Вук скупио и издао, свакако су чешћи облици тих речи с наставцима именичке промене, али, напореда са овима, тамо налазимо њихове облике и са заменичко-придевским наставцима. На 60 првих страна *Српских народних приповедака* у издању Државне штампарије у Београду од 1937 г.) ја сам, при летиичном прегледу, нашао 15 примера облика зависних падежа придева *царев* и заменица *његов*, *њен* и *њезин* с различитим завршецима именичке и заменичко-придевске промене — у сразмери 9 : 6. (Потребно је указати на то да се у народним песмама, напореда с краћим, именичким облицима, употребљавају и дужи, придевски облици промене присвојних придева и заменица; в. чланак С. Матића, Употреба дужих и краћих придевских облика у Његошевом и народном десетерцу, *Наш језик* VII, Београд 1940 и, посебно, примере на стр. 49—50).

О непосредном утицају Вукова начина приповедања на Л. Лазаревића, посебно у овој особини, дакле, не може бити говора кад у Вуковим народним приповеткама налазимо и једне и друге примере (поред: После тога остају у *њезину* двору још три дања, стр. 38 и: Онда пођу к оцу *његовоме*, стр. 38; поред:

Види *царева* сина те га прождере, стр. 38 и: Види *царевога* сина, стр. 19, — Ти намјести према *царевоме* дворцу тај разбој, стр. 50 итд.), а код Лазаревића само оне што их је, истина, и у народу могао чути, али их је свакако више у школи и из граматике научио.

Као што се одавде види, а као што је и иначе из праксе познато, има писаца — и такви нису ретки — који загледају у граматике и где год се колебају какав облик да употребе, скоро редовно узимају онај што им граматичари препоручују. А „пребирање граматичких правила“ никако не искључује „ослушкивање народних говора“. Многи наши добри писци, чак и они које Вуковић види само на овоме последњем послу, раде и једно и друго. Народне говоре ослушкују и граматичари и језички стручњаци, исто онако као што прате поједине језичке особине код писаца, па тек на основу онога што тамо нађу утврђују правила којима ће се други користити. Зато немамо права умањивати значај граматике за неговање правилности књижевног језика.

Случај Л. Лазаревића и његова односа према правилима утврђеним од граматичара и језичких стручњака сигурно није усамљен међу нашим писцима, није ни што се тиче претежне употребе само краћих облика присвојних придева и заменица. Вуковић, како рекосмо, не пориче оправданост да се код Лазаревића ови облици објашњавају и условима којима сам их ја објаснио. Али се пита да ли се Матавуљ и Љубиша могу ставити у исти ред с Лазаревићем. Ја не знам ни зашто је било потребно постављати такво питање. Матавуља и Љубишу, заједно с другим писцима из југозападних крајева, ја сам према употреби облика заменичко-придевских речи на *-ов* и *-ин* одвојно од осталих наших писаца, уз напомену да они предњаче у употреби ових облика с наставцима именичке промене, па сам то објаснио и околношћу што су у народним говорима тих крајева ови облици много чешћи. Само сам додао да употреба оних других облика у језику народном тамо није ограничена у истој сразмери као у језику писаца из тих крајева. А у томе се В. није сложио са мном.

Иако у своме чланку никако нисам имао претензија да утврђујем и какав је однос између једних и других ових облика

у појединим говорима нашег језика (за то би била потребна и теренска испитивања и много опсежнија расправа), ја сам на основу употребе њихове код писаца, и на основу онога што је познато из неких наших тамошњих говора који су испитивани, истакао да су захтеви граматичара за искључивом употребом краћих облика успешније могли бити примењени код писаца из југозападних крајева, баш зато што су ти облици обични у тамошњим говорима. А кад сам казао да „једино у југозападним нашим крајевима ти облици нису необични“ — тиме сам мислио нагласити да су они у осталим говорима такви, а не да су и овамо необичнији од дужих облика. Вуковић, изгледа, моје речи није овако схватио, зато поводом њих каже „не само да су обични него су баш ти облици својствени понеким од ових говора“, а поред њих су „необичнији или и сасвим необични (како где) облици одређене придевске промене придевских речи на *-ов* и *-ин*“. То би се теориски могло примити као тачно, али из онога што већ знамо о појединим говорима тих области не може се извести овакав закључак. Сем у појединим случајевима, негде кад присвојни придеви изведени од личних имена означавају припадност по оцу или матери, негде опет кад стоје у називу места или као саставни део имена дана (исп. Јужносл. филолог XIII, стр. 77, Дијалектолошки зборник IX, стр. 426 и 539 и поново Јужносл. филолог XVII, стр. 63), присвојни придеви и присвојне заменице на *-ов* и *-ин* се и у већини говора на тој страни чак чешће употребљавају с наставцима заменичко-придевске промене. За један од тих говора, за говор Пиве и Дробњака, сам Ј. Вуковић, дајући његов опис, каже: „присвојни придеви од особних именица на *-ов*, *ев* и *-ин* у зависним падежима радије долазе у облицима одређеног него неодређеног вида: по *Марковом* орању газе; од *Стевановог* жита иду; из *Николиног* закоса изби“ (Јужносл. филолог XVII, стр. 62). Интересантно је напоменути да су и у Дубровнику у употреби облици *његовога*, *њезинога* (в. М. Rešetar, *Der štokavische Dialekt*, 177).

Вуковић претпоставља неупоредиво чешћу, или чак и искључиву, употребу ових речи са завршцима именичке промене у говорима Далмације и дела Босне, али за доказ не даје нешто што је већ утврђено, него каже да би се то отприлике

испитивањем (значи — тек отсад) „морало наћи“. Пошто још немамо описа ових говора, не може се тврдити да се испитивањем у неком од њих неће пронаћи и стање ове особине које Вуковић претпоставља. Али засад ми у то нисмо сигурни. Искључива употреба тих облика код Далматинца Матавуља и Босанца Иве Андрића (у ранијим његовим приповеткама) и скоро искључива таква њихова употреба код И. Секулић (ако се то за употребу код ње може рећи — М. С.), која „на свој начин захвата народни говор тражећи га онамо где је по изразу јачи и звонкији“ (В. то, ваљда, мисли опет на говоре неке од ових двеју покрајина), — за мене није довољна да бих на основу ње закључио да су ови заиста извршни наши приповедачи ту особину могли узети само из народног говора овог или оног краја Босне и Далмације. Ми смо у прилици да то лако проверимо на језику других писаца из тих крајева. С овим циљем ја сам прегледао неколико чланака и приповедака босанских писаца, који су се у Босни родили, у њој живели и данас живе, и раде у главноме граду и културном центру Републике Босне и Херцеговине. Зато сам узео баш Вуковићева Питања савременог књижевног језика, књ. I, св. 1 и 2 и један број сарајевског часописа Бразда.

Марко Марковић, за кога Вуковић на једном месту каже: „Стојећи чврсто на тлу босанске говорне области... Марковић ослушкује народну реч“ (Бразда I, св. 7—8, стр. 591), — скоро искључиво употребљава присвојне придеве и заменице са завршницама придевске промене. У његовом чланку: *Трагом кварења нашег језика у недавној прошлости* (Питања, св. 1) забележио сам примере:

Као нужна последица целокупног њеног капиталистичко-колонијалног система, њеног духа, просто — стила њеног друштвеног живота и рада, стр. 17; — Борба против њеног намерног па и насилног кварења 15; — По неправилности ријечи и њиховом смјештају у реченици 19; — о Даничићевом рјечнику хрватскога или српскога језика 19; — Пази на чистоту његовог језика 21; — На њемачком и окупаторовом службеном језику 23; — против окупаторовог 30.

А притом ми није пао у очи ниједан пример облика ових речи са наставцима именичке промене.

Други сарадник Питања савр. књ. језика из Босне, М. Шамић, судећи по његову чланку *Језик и стил Иве Андрића у приповијецима*... (Питања, књ. I, св. 2) употребљава напоредо и једне и друге облике; као:

у *пишчевом* језику, у *књижевничковом* избору 171, промјену *његовог* социјалног положаја 172, у сусрету *Симановом* 172, *њиловом* говору 174, *његовом* карактеру 176, у *Бесарином* хану 176. плод *његовог* животног искуства 180, — тако и:

дио *Симанова* говора и *његова* психолошког стања 174, у језику *њилову* 177, у *ауторову* причању 178, плод *његова* талента и резултат *његова* савјесног рада 181; —

и то, како видимо, нешто чешће облике са завршецима придевске промене.

Исто стање сам нашао и код два Босанца — сарадника Бразде. У приповеци С. Мићановића — Краљев капстан (Бразда III, бр. 7—8) налазимо примере:

Од *његовог* доласка из Србије 498; — На *његовом* лицу указа се израз 500; — о ономе што је чинило смисао *његовог* живота 502; — А у *капетановом* мозгу бљесну мисао 503; — без икаквог *његовог* напора 505; — Увијек се налазио на *његовом* столу 507.

А ни овде нисам учинио ниједан случај употребе ових речи с оним другим наставцима.

Код Исака Самоковлије су подједнако обични једни и други облици. То се бар може закључити из примера:

Трговца експлоататора и *његова* сина 585; из *његова* назирања, из *његова* схватања 586, на штету *Магиног* карактера 587, прикази бујице и *њеног* карактера 587, — које сам забележио у Самоковлијину приказу нашег уметничког филма „Језеро“ у истом броју Бразде.

Од савремених босанских писаца Б. Попић сигурно највише воли заменичко-придевске облике с краћим завршецима (тј. с именичком променом), али ни они други код њена нису ни тако ретки ни тако необични. О употреби облика ових речи с једним и другим наставцима у језику П. Кочића, Р. Чолаковића и И. Андрића (у његовим новијим делима) већ сам говорио у своме првоме чланку. И кад се узму сви савремени

босански писци заједно, ни код једног од њих се, сем код И. Андрића (у ранијим приповеткама), не налази на искључиву употребу придевско-заменичких речи с именичком променом. Они обично ове облике употребљавају напореда. Код мањег броја њих су чешћи ти облици са завршецима именичке промене, а већина их радије употребљава с наставцима придева одређеног вида, — понеки и једино овако. На основу онога што налазимо код савремених босанских књижевника, дакле, не можемо претпостављати да се у говорним областима њихова завичаја негде у народу од присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин* употребљавају само облици именичке промене. А уколико се ово будућим испитивањима појединих босанских говора и утврди, мене то неће поколебати у уверењу да им у књижевном језику не треба давати првенство испред облика с наставцима заменичко-придевске промене.

Поготову нема много основа за претпоставку да искључива употреба ових речи с именичком променом може бити правило за говор ужега завичаја Ст. М. Љубише. У говорима Боке и Црногорског Приморја, чија слика се, доиста, умногом огледа у Љубишину приповедању, уз ове су познати и облици заменичко-придевске промене тих истих речи. Поред проверавања ове особине код људи из тога краја, ја сам у истом циљу прегледао преписку Бокеља Вука Врчевића и Вука Поповића с Вуком Карацићем. Код обојице ових Љубишњих земљака и савременика нашао сам, додуше, нешто већи број примера присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин* с наставцима именичке промене.

У Врчевићевим писмима објављеним на преко 150 страна у књ. VI-ој Вукове преписке забележио сам свега 10 примера ових речи са завршецима обеју промена, и то седам са завршецима именичке (од Марка *Ивова* до Ђура *Перова* 505, из *Њилова* мјеста 510, при *његову* животу 588, празнике *Христово* рођдства 605, по *његову* одласку 605), — а три (по *Њиловом* коштуму, по свему *Њиловом* мјесту 512, као *Њиловом* секретару) — са завршецима заменичко-придевске промене).

Код В. Поповића на првих 50 и последњих 100 страна његове преписке с Вуком (в. Преписка VII) налазимо већи број и једних и других примера. Поред:

за његова живота 16, од зла његова 39, без његова призре-
нија 51, Миљана Вукова 344, Милована Минова 356, Ђока
Шујова 357, сина Миркова 373, љубимца књажева 374,
по двору књажеву 377, око његова ођела 377, једног ње-
гова ортака 381, из ума њихова 388, Ива Ракова 397, Оме-
рову ађутанту 404, Петра Стеванова 413, с његова доласка
419, без знања књажева 436, —

и напоредо с овима:

упорству њиховом 17, његовоме капетану 43, њиховог
друга 339, књажевог жита 365, сину његовом Младену 402,
његовом патриоту Ришњанину 408, његовом народу 410,
вријеме њиховог тешког страдања 412, његовом ађутанту
414, његовог друга 414, сину његовом 444, све што је ње-
говог било 444.

Ако не узимамо у обзир придеве којима се означава при-
падност лица по оцу, према употреби ових других примера у
језику В. Поповића можемо закључити да су у Боци Котор-
ској облици именичке и придевске промене ових речи појед-
нако обични. Што је сразмера друкчија у писмима В. Врче-
вића — можемо, мислим, претпоставити да је он колико-то-
лико обраћао пажњу на оно што је Вук Караџић у својој грама-
тици означио за боље и правилније. Иако самоук, Врчевић је
био човек који је тражио књигу и који је пратио нарочито оно
што је Вук Караџић објављивао. Он се, истина, у писму од 5
нов. 1849 г. извињава Вуку што увек брзо пише, па не пази
на правопис и граматику. Али баш сама та чињеница што на-
лази за потребно да се због овога извињава говори за претпо-
ставку да он није писао у свему онако како говоре његови
земљаци, у чијем језику има више особина које отступају од
норме књижевног језика. А за ово имамо и стварних доказа,
јер поред ређе употребљаваних познатих бокешких дијалек-
тизама у Врчевићевим писмима чешће налазимо њихову за-
мену књижевним облицима. Човек који ће бити једно време
учитељ српског језика и секретар црногорског владара кнеза
Данила (испор. и Врчевићево писмо Вуку од 5 окт. 1852 г.)
у свакоме је случају бар у извесној мери морао водити рачуна
о граматици, па није невероватно да је он и при употреби

облика присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин* обраћао пажњу на оно што је било означено као правилно.

А ако се и допусти да Врчевић специјално овде ништа није дотеривао, већ да је ове облике узимао према сопственом језичком осећању, онако како их је употребљавао у свакодневном разговору и како се они употребљавају у народном говору Боке Которске, — ипак се не може извести закључак да се у сразмери употребе тих облика код Љубише верно огледа стање тога појава у народном говору, како то Вуковић претпоставља. Однос 19 : 1, који налазимо у Љубишним приповијестима, није исто што и однос 7 : 3 (у Врчевићевим писмима).

Не знам шта је могло наметнути закључак како ја мислим да се Љубиша бавио проучавањем граматике. В. изрично каже „ја не бих могао рећи да је он (тј. Љубиша) баш много проучавао граматiku“ (стр. 280). То ни ја не бих могао рећи, нити сам то рекао, него сам само казао да је Љубиша, иако без редовне школе, ипак приучио нешто граматике и да је баш то, као и настојање да у својим делима да образац књижевног језика, учинило да се његове Приповијести по форми разликују од народних приповедака (Наш језик, књ. I, св. 1—2, стр. 28). Нисам рекао ни да је Љубиша робовао „граматичким правилима“, али је тачно да у језику Љубишних Приповијести налазимо низ облика који су другчији него у дијалекту његова краја, и управо онакви какве је још онда прописивала граматика нашег књижевног језика.

Познато је да су у локалним говорима Боке и Црногорског Приморја:

а) датив и локатив једн. личних заменица 1, 2 и сваког лица по облику једнаки с акузативом;

б) да су енклитички облици дат. мн. у 1 и 2 лицу: *ни* и *ви* (место *нам* и *вам*), а енклитички облици акузатива *не* и *ве* (м. *нас* и *вас*);

в) да показне заменице гласе: *ови*, *та* и *они* (а не: *овај*, *тај* и *онај*);

г) да се с предлозима *у* и *на* уз глаголе мировања употребљава облик акузатива, а не локатива;

д) да је облик лок. мн. једнак с обликом генитива;

ђ) да се напоредо с обликом инфинитива на *ти* — и још чешће од овога — употребљава облик без крајњег *и*, итд.

У Љубишним Приповијестима место већине ових дијалектизама употребљавају се књижевни облици. А то никако не доказује да је Љубиша „граматичке облике узимао по слуху, онако како их је чуо“, како то В. тврди. Да је овај изванредни наш приповедач покрајинске облике много чешће замењивао књижевним, граматички правилним, облицима — то пада у очи чим се баци поглед на било коју од његових приповедака.

Љубишине речи, казане у предговору првом издању Приповијести црногорских и приморских, према којима му је „намјера била да потомству, поред осталог (мишљења, начина живљења) очува и начин разговора народног“, — никако не треба схватити да он у фабулама својих приповедака, које је обично узимао из народног предања, није ништа мењао. Љубиша није био само скупљач народних приповедака него уметник који је обрађивао своје приповијести, дотеривао их и гладио, како сâм у истом предговору каже. Он је свакако настојао да притом очува народни карактер својих приповедака, изразитост народног приповедања, народну фразу и речник, али не и покрајинске облике појединих речи. Њих је он, како рекосмо, чешће замењивао књижевним облицима, иако не увек, и не потпуно доследно. У каквоме односу у Љубишним Приповијестима стоје књижевни, граматички правилни, облици према народним, показаћемо на примерима исписаним из његове приповетке *Крађа и прекрађа звона*:

Ево нас браћо 287¹⁾; — Дође лупеж па не (диј.) покраде 287; — Лежимо у скутовима 287; — Испогибали смо на Кандији 288; — Пириш готово у сјену цркворнеме 288; — Неће се у њој канџела ужећи 288; — при вратницама 288; — Док ме онај поклич у свићању не пробуди 288; — Нијесам никад у своје дану тврђе уснуо 288; — Пак ви (диј.) се кунем 288; — Опет се у јаду тјешим 289; — Овако су нам стари радили 289; — У првоме мраку паде пријатељ у кућу кнежеву 289; — Дође к мени човјек 290;

¹⁾ Примери су узети из Целокупних дела Ст. М. Љубише у издању Народне просвете, књ. I.

— Нека *нам* буде тај гријех 290; — *Ето нам* зја гологлава 291; — *У томе Приморју* црква и звона ка малог боба 291; — ако *на нашој цркви* не заниједи 291; — *У алугама* данују; — Пак *нас* она неће пустити 291; — Да тамо испричаш као што си *мени* 292; — Ако *ни* (диј.) луч дође до ноката 293; — Хоће *нам* се да *нам* сок у туђој земљи калаузи 293; — Да *ни* (диј.) рози не порасту 293; — Како *вам* је драже 293; — Ја *вам* нећу од тога дијела 293; — Да нас суд *на Цетињу* као у којег драго краља 294; — Чују чељад гдје *по сувнима* жито вршу и вјеју 295; — *На једној узноситој ливади* лежи 295; — Пси *нам* трупље изјели, не знало *нам* се гроба 295; — Опет им се смрзну крв *у жилама* 295; — Кад *у пољу* престане граја и чељад полијегају 296; — *у првоме сну* 296; — *на овоме ждријелу у застави* 296; — Ако *нам* буде до муке да *ни* (диј.) браниш плећа 296; — Тек први кокоти *у селима* запоју 297; — а *у њему* умјештено звоно 297; — *у дну цркве* 297; — кврка жаба *у лужини* 297; — дружина *у метеризу* чекала 298; — дању *у шуми* 298.

Овоме ћемо додати да на десетине случајева употребе инфинитива у овој Љубишиној приповеци нема ниједног јединог примера краћег инфинитива, без крајњег *и*, који је у дијалекатској области нишгчева завичаја свакако обичнији од онога што га Љубиша редовно употребљава.

Најупадљивије дијалекатске облике говора Боке и Црногорског Приморја Љубиша, дакле — сем у неколико случајева употребе заменичких енклитика у дат. и акуз. множине — замењује књижевним облицима. И сасвим је природно претпоставити да је он и од двојакних облика присвојних придева и заменица употребљавао скоро искључиво краће облике зато што их је граматика означавала као правилније.

Вуковић налази и да сам ја у своме чланку „изолювао придевске заменице и присвојне придеве, не посматрајући их упоредо и са придевима својства, који се исто јављају и са завршеницама одређеног и онда кад им је значење неодређеног вида“ (Питања, стр. 279). Иако признаје да то не би променило став „у одређивању нормативних облика за књижевни језик“, што је свакако био главни задатак мога чланка, В.

захтева „шире захватање проблема“, јер би се тако, каже он, или мењали или чвршће документовати донети закључци (стр. 291). Занимљиво је што овде сад В. допушта и могућност доношења друкчијих закључака, а иначе стално наглашава да су утврђени закључци тачни. Али, без обзира на то, овој замјери свакако ваља поклонити пажњу.

Проблем губљења синтаксичке разлике између облика одређеног и неодређеног придевског вида заиста је врло занимљиво, а и врло опсежно питање науке о нашем језику. Оно свакако заслужује да се приступи његову проучавању. Али и само утврђивање сразмере мењања једног и другог придевског вида у појединим говорима нашег језика и код појединих наших писаца захтева доста времена. А без претходног упознавања те сразмере не може се доћи до поузданог разјашњења овог проблема. Ни В., сигурно, није могао очекивати да се до њега дође у једноме оваквом чланку. Осмо се питам по чему је закључио да сам ја расправљању питања о двојству облика присвојних придева и заменица приступио и не доводећи ову појаву у везу с мешањем употребе облика одређеног и неодређеног вида код описних придева, који имају и једне и друге облике. Ја сам баш овим и почео свој чланак. Затим сам нагласио да при објашњењу употребе присвојних придева и заменица с наставцима придевске промене „на првоме месту ваља имати на уму замењивање наставака описних придева неодређеног вида придевским наставцима одређеног облика, које је довело до тога...“ (Наш језик I, 1—2, стр. 33), а на другоме месту: „кад је реч о придевима ваља знати да не само што се у многим облицима код њих извршило једначење форме одређеног и неодређеног вида већ се, како је на почетку истакнуто, и даље губило осећање разлике међу њима...“, па сам нешто даље истакао да није без основа „Даничићево мишљење према којему су, аналого овоме (тј. све чешћој употреби описних придева само с облицима придевске промене), и облици посесивних придева и заменица неодређене форме могли бити замењени облицима придевске промене“ (исто, стр. 34). Ово је несумњиво било потребно потврдити примерима употребе код појединих писаца, а ја то нисам тамо учинио.

Ти примери у извесним, али само у извесним случајевима доказују да писци код којих налазимо искључиву употребу краћих облика присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин*, и тамо где налазимо такву употребу код њих, такође понекад, а у усамљеним случајевима и скоро доследно употребљавају облике неодређеног вида и од описних придева. Сасвим је тачно В. рекао да таква употреба ових облика даје приповедачком језику писца уочљиву црту његова стила. (Случај И. Андрића у првој збирци његових приповедака на коме се В. задржао потврђује се не само овим него и мењањем употребе облика присвојних и описних придева у каснијим његовим делима у једнакој сразмери). Овакви случајеви — кад би се према појединим цртама судило — упућивали би на то да се ти писци не руководе оним што граматике прописују. Али то, исто тако, не говори ни за верно одражавање слике народног говора. Ово је ипак више књижевни манир стила овог или онога писца. Ни манир, разуме се, никада није самоникао, него га опредељују једни или други чиниоци, који могу бити различити, и ми их овде нећемо набрајати. Ипак ћемо истаћи да уколико је у питању овај или онај облик речи, њих код савремених писаца најчешће одређује норма књижевног језика, наравно ако је дотични облик друкчији у народном говору средине из које је писац поникао или у којој живи.

Вуковићу се може дати за право уколико је хтео рећи да је код писаца до извесне мере повезана претежна употреба облика именичке промене код придева својства, с једне, и код присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин*, с друге стране. У прилог овоме говори чињеница што се облици неодређеног придевског вида описних придева нешто боље чувају опет код писаца из југозападних области, код којих је претежнија и употреба облика присвојних придева и заменица с именичким наставцима. Али да ни овде не може бити речи о некој утврђеној, или бар приближно утврђеној сразмери, то такође није тешко доказати. За ово ће бити довољно да наведемо по неколико примера употребе описних придева са завршецима именичке и са завршецима заменичко-придевске промене у облицима у којима се оне међу собом разликују. Те сам примере

узео са понеколико страница, опет из приповедака Ст. М. Љубише и С. Матавуља.

Из односа употребе тамо нађених примера описних придева у облицима придевске промене:

Пошто сам се дивео *стравичноме* паду Крке и *бојадисаноме*. Трогиру, стр. 27; — Рисан је давао некада име *чијеломе* заливу 30; — Реве јеком силно зашјењушена вода као из млина *мучнога* кад се ваља с јаже 30; — Чудо је да су људи уздуж тако *тијеснога* Приморја поградили онако лијепих кућа 31; — Састану се оба побратима на *уговореноме* мјесту усред подна 134; — На томе *страшноме* позору скочи жена 137; — под закриље *крилатога* лава 153; — уговорено писмено на *дробноме* пијеску 154; — Био бих готов понијети милост и поздрав *честитога* дужда 158; — под сјен *крилатога* лава 160; — ... који су овако сретно живјели у овако *богатоме* и *праведноме* царству 160; — Које ће вам јаде помоћи Млечићи на *сухоме* крају кад провале Турци 161; — У колико смо вриједни угодити *преведроме* владању млетачкоме 164; — *Честитоме* дужду млетачкоме ... част и поклон 164; — Закључено на *обичноме* мјесту од правде 164 (Ст. М. Љубиша, Целокупна дела, књ. I, издање Народне просвете, Београд).

— Смишљајући како да испита свога *намјернога* госта 22; — стасити јунаци у *сјајноме* руху 27; — По *лијепоме* обичају српскоме дворе српску сиротињу 28; — о најважнијим догађајима онога *бурног* доба 28; — Дуго раздобље тога *значајног* догађаја пуно је *страшнога* посла 32; — Зна да су потекла из *чистога* извора 33; — То је начело увијек владало на овоме *класичноме* земљишту 33; — Гоњен од *моћног* непријатеља 33; — Омрзнуо би и *рођеноме* брату 37; — Бијаше од *чувенога* братства Радовића 38; — Овај никако да се задовољи, да се нагледа *новога* оружја 39; — на *широком* седлу лијепо извезена 43; — Показа прстом на једнога *средњовјечнога* човјека 65 (С. Матавуљ,

Целокупна дела I, издање Народне просвете), — и примера истих речи употребљених с облицима именичке промене:

Много лијеких кућа гдје се промаљају између *зелена* сада, стр. 28; — Лежи Рисан у дну залијева на *стрмену* намјешћу 30; — Има у Боки *пописана* народа 34.770, стр. 37; — Кањош Мацеџоновић, човјек *ниска* струка 164; — Нека зна дужде да идем из главе *цијела* народа 164; — Ево ти, честити дужде, обиљежја која сам ти донло с *мртва* одметника 168; — за њим непрегледна пука као тупића 168 (Љубиша, исто).

— Човјек на *бјелу* коњу јездијаше 18; — Ти си човјек, може бити с *далека* пута 20; — Не гледај ме овако *стара* и *гронума* 21; — Заглуших те јутрос *уморна* путника 22; — високо момче, *згодна* раста и лијепо одјевен 35; — ... гдје се мирис од *питома* цвијећа преплиће као у Булистану 35; — Удари у смијех кад видје *намргођена* друга 36; — Чудим се теби *паметну*, те не умијеш скрити што ти је у срцу 36; — Сва та сила још за *рана* јутра загуши улице 37; — Иначе бјеше *добра* срца 37; — А познао би и ти њу по њезину *бијелу* врату 39; — Док ето ти једнога *крупна*, средњовјечна човјека 52; — Два перјаника изведоше Мињу, *везана* 53; — Жалим *самограна* ти оца 54; — Без икаква *законита* разлога уби Бећир-бега Писејака 55; — Да Миња бјежи од књажева суда ... од *праведна* суда 56 (Матавуљ, исто),

— можемо закључити да се облици неодређеног придевскога вида у атрибутској служби употребљавају напоредо с облицима одређеног вида, као и код већине наших писаца. Али пада у очи да се, нарочито код Матавуља, чува и пира употреба облика неодређеног вида. Матавуљ чешће описне придеве употребљава с наставцима именичке промене, и кад њихово значење ипаче захтева облик одређеног вида, а кад би се у народу очевидно употребио овај други облик; исп. примере: Познао би и ти њу по њезину *бијелу* (м. *бијеломе*) врату; Сва та сила још за *рана* (м. за *ранога*) јутра загуши улице; Миња да бјежи од *књажева* суда ... од *праведна* (м. од *праведнога*) суда и сл. Ово је стилски манир Симе Матавуља, који његовом, иначе врло једноставном, стилу даје нешто уздигнут тон. А овога, у мањој мери, има и код Љубише и код понеког другог нашег приповедача.

Иако се у приказаној напоредној употреби облика оба придевска вида код ове двојице врло значајних књижевних претставника наших југозападних области, несумњиво, огледа и нешто доследније чување придевских облика са завршецима именичке промене у говорима тих крајева, — ипак се оно не може упоредити са несразмером између именичких и придевских облика присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин*. За мене је то такође потврда већ раније изнетог мишљења да је искључиво употребу облика ових речи с наставцима именичке промене и код ова два писца определила књижевна норма, коју, по правилу, уопштава граматика књижевног језика.

Кад граматика у појединим питањима заостаје за развитком књижевног језика, па за норму још означава оно што више стварно није норма, онда је, разуме се, потребна ревизија раније утврђених правила, на основу анализе језичког материјала. Држећи се овога начела, ја сам и узео био да расправим питање двојства облика присвојних придева и заменица на *-ов* и *-ин*. То исто је навело и Б. Милановића да узме на расправљање питање књижевне употребе облика: *мразови-мразеви*, *посови-посеви* и сл. Требало је, истина, да је дао више примера из савремених писаца да би се и на основу само њих могло закључити који облици преовлађују. Мада је Милановић и са оним примерима што их је у своме чланку навео, и не без разлога, закључио да правац развитка иде к преовлађивању нових, историски „неправилних“ и гласовно неусловљених облика, Уредништво Нашег језика је сматрало да би за давање преимућства једним од ових облика било корисно знати који су од њих распрострањенији у појединим народним говорима. Зато се и обратило читаоцима с питањем да му доставе који су од тих облика код њих чешћи и обичнији. Ја се с Вуковићем не бих сложио ни у мишљењу да метод кога се Милановић држао није добар, ни да се облици типа *мразеви* могу сматрати дијалекатским. Њихова употреба, по моме мишљењу, све више постаје општом појавом, па ако не бих још био за то да се једино они препоруче — никако не мислим ни да се могу оглашавати за некњижевне.

Вуковић је на речима био противу пребирања граматичких правила, а више за ослушкивање народних говора. Овде он

није томе остао доследан. У ствари, он је и у питању на којему смо се и он и ја дуже задржали — за чување раније утврђених правила. Само он и за именичке наставке код присвојних придева и заменица и за облике именица типа *мразови* и *носови* тврди да имају ширу подлогу у народним говорима. А у томе се не можемо сложити. Тако исто се не слажемо ни у мишљењу да је, сад супротно од изнетих случајева, потребна ревизија и употпуњавање досадашњих правила о измени задњонепчаних сугласника и упрошћавању сугласничких група у примерима типа *приповеци*. То је правило изведено према принципима нашега правописа, које је утврдио још Вук Караџић и које потпуно верно одговара природи нашег језика и језичкој пракси најширих кругова народа, а сигурно и највећег броја наших књижевника. Што појединим писцима суштина ових принципа није довољно јасна, па се зато грешило о њих. — то само говори за потребу да Наш језик своје читаоце стално упознаје с њима. Једино с тим циљем је написан и чланак: „У приповетки“ и сл.

М. Стевановић